

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

להצלחה ולשמירה על חילוננו במלחמה להחזרת החטופים בריאים ושלמים ולרפואת הפצועים

נושא השבוע: גשם

ההפטרות: "השמים כסאיי" (ישעיה סו)

כט' תשרי תשפ"ה 1549 (שנה ל')

פרשת נז

"ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה" (י, יב)

וקשה הרי בהמשך הפסוקים נאמר (פס' ז) "ויהי מבול ארבעים יום על הארץ וירבו המים..." אם כן מה היה, גשם או מבול? מתרץ רש"י: כשהורידן, הורידן ברחמים, אם יחזרו בתשובה יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול. מסופר כי בשנת אחת גזרו חכמים יום תפילה, הלך הגאון רבי אביש מפרנקפורט וראה את אחד מרשעי ישראל ברחוב, אמר לו: "בוא עימנו להתפלל". צחק הלא בזלזול: "רבי, וכי תפילת תעזור להוריד גשם?", השיב לו הרב: "ומדוע לא? הרי רשעים כבר הביאו לעולם מבול, ולא רק גשם..." כשנתבונן בדבר נראה אמת עמוקה: כל דבר יכול להיות בבחינת "גשם ברכה" אם יעשה כראוי, במידה הנכונה ובזמן הנכון. ויכול להיות "מבול" אם יאבד את המידה הנכונה. לדוגמא: בדיסקים אפשר לשמוע שיעורי תורה מחזקים ושירי קודש שפורטים על הנשמה או חלילה שירי תפילות והבל ועל זו הדרך בכל שטחי החיים! זו אחת ממעלות המצוות שמנווטות את הנאות החיים שתהינה, במידה הנכונה ולא תפוצנה גבולות, יש מצוות הקשורות ל"קדושים תהיו" וזאת כדי שיהיו הנאותינו בגדר "גשמי ברכה", באופן המותר ולא שטף של "מבול" שיטביע חלילה.

"עד יבשת המים מעל הארץ" (יז, י)

אמרו חז"ל בבראשית רבה (לג, ה) כי נח לא רצה להכניס את העורב לתיבה אחר ששלחו לבדוק אם יבשה הארץ והעורב לא רצה לבצע זאת, אמר לו הקב"ה להכניסו כוון שעתיד להיות בו צורך. שאל נח: "אמת?", השיבו הקב"ה: "עד יבשת המים על הארץ", עתיד צדיק אחד [אליהו הנביא] לעמוד וליבש את העולם [שגזר שלא ירד מטר והוצרך לברוח ולהתחבא בנחל כרית] ואני מצריכו לו [כשהוא ניזון ע"י העורבים שכתוב (מלכים א' יז): "והעורבים מביאים לו לחם ובשר"]. והרב "צרור המור" זצ"ל מצא לכך רמז בפסוק שכן "יבשת" בהיפוך אותיות הוא (אליהו הנקרא) "תשבי".

אמרו רבותינו, אם בשביל כמה עורבים שעתידים לפרנס את הצדיק הציל הקב"ה את כל מין העורבים לדורותיו, על אחת כמה וכמה שהוא מרחם עלינו בעבור מעט המצוות שאנו מקיימים. (ממעין השבוע)

ירידת הגשמים תלויה במעשי בני אדם

השקפת היהדות

הגשמים הם אחד מארבע מפתחות המסורים בידי של הקב"ה, הנזל היקר הזה שבלעדי ימות העולם בצמא וברעב נתון בידי ה' יתברך. בכל פעם שהעולם נזקק לגשם נערך דיון רציני בשמים אם להשפיע חיים או לא ח"ו. אם הוכרע לטובה ויורדים גשמים, פירושו של דבר שהקב"ה שמח בעולמו ושמח בבריותיו ומוחל על חטאיהם, החולים מרגישים טוב יותר והפרנסה מצויה יותר ברווח... זמן ירידת גשמים זהו סימן שאנו רצויים לה', זהו זמן של רחמים ועת רצון. כשיורדים הגשמים הם מלווים לפעמים בסערה של ברקים ורעמים, ולמה נבראו הרעמים? כדי לפשט עקמומיות שבלב, כדי שנזכור את ה"סערה" שהיתה בשמים לפני שירד הגשם הזה, את חרדת המשפט שהיתה בעולם לפני שניתנו חיים אלו.

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 4:47-4:51 * סוף זמן ק"ש 8:07-8:10

ציא"ש ר"ת: 5:57

ציאת שבת: 5:21

כניסת שבת: 4:31

אם נתבונן נראה שהכל "קבוע" בעולם, השמש, הירח וכו' הנעים במסלול נצפה מראש. רק הגשם אינו קבוע, הדבר נעשה במיוחד כדי שיוכרחו ישראל לפנות לאביהם שבשמים ולבקש את חסדיו.

בזכות מה ירדו גשמים?

מעשה שהיה

בצורת קשה הכתה את מרוקו בשנת תרצ"ו. הייתה זו השנה השחונה השנייה ברציפות. היעדר הגשם פגע קשה בחקלאות ובמחיה של התושבים. מחירי המזון התייקרו מאוד ורעב כבד השתרר ברחבי המדינה.

מראות קשים נראו ברחובות. מזי רעב היו מוטלים בכל פינה, מתייסרים בייסוריהם. המחסור במים גם הוביל להידרדרות בהיגיינה ולהתפשטות מחלות ומגפות. נראה היה שקטסטרופה ענקית מאיימת על המדינה. המצוקה גם הובילה לעלייה במעשי שחיתות וגנבה. העזתם של הגנבים גברה, ולעתים שדדו מזון לאור יום. היהודים נהפכו לקרבנות כפולים של שנת הבצורת, כי הפכו ליעד לגזל, בלי פחד ומורא. כך קרה למשפחה אחת בת שש נפשות, שהצליחה להשיג כדי עמל קילוגרם אחד של קמח, הישג נדיר באותם ימים. והקמח שנשלח למאפייה לא חזר ממנה; גזלנים התנפלו על בני המשפחה בדרכם למאפייה וחמסו את המצרף הנדיר. תושבי הכפרים הביטו בייאוש באדמותיהם היבשות, רבים מהם ניסו להשקיט את הרעב באכילת שורשי שיחי בר מסוימים. הם ייבשו את השורשים וטחנו אותם לקמח, אך החלשים שבהם מתו מאכילת המזון הזה. באותן שנתיים איומות ניהלה הקהילה היהודית מאבק איתנים כדי להציל נפשות. לעניים חולקו מנות קצובות של אורז, ואפילו מוסלמים באו להתחנן על נפשם ולזכות במעט אוכל. הכול נשאו עיניים לשמים בחרדה ובתפילה לגשמים. באותה עת הייתה מרוקו מדינת חסות של צרפת, המקורבים לשלטון נהנו משפע רב, ואילו המוני תושבי מרוקו נידונו למוות אכזרי. הן המוסלמים והן היהודים קיימו תפילות המוניות כדי לבטל את מכת הבצורת הקשה.

גדולי רבני מרוקו הכריזו על ימי תפילה ציבוריים לכל תושבי המדינה, ובהם נקראו הכול לעזוב את עיסוקיהם ולהתכנס בבתי הכנסת בתפילות לגשם. גם המוסלמים פנו אל מנהיגי הציבור היהודי בבקשה לקיים תפילות, מתוך הכרה בכוחם של היהודים לעורר את רחמי הבורא ולהביא ישועה. בעיר מרקש ניכרה תכונה רבה לרגל יום תפילה מרכזי שנקבע בשל עצירת הגשמים. הוכרזה תענית, ובשעת בוקר נהר הציבור בהמוניו לרחבת התפילות שבבית העלמין. שם, תחת השמש הלוהטת, עמדו יהודי העיר ובראשם נכבדי העדה, נשאו תפילה בלב נשבר, לפי נוסח מיוחד שחיברו הרבנים. הדיין רבי מרדכי קורקוס נשא דברי התעוררות מרגשים. למשמע נאומו לא נותרה בקהל עין יבשה. הוא פרט על הנמים העדינים שבלבבות, ורוח גדולה של תשובה אפפה את יהודי העיר. מכל עבר נשמע קול בכי חרישי, אחר-כך קראו פעמיים את כל ספר התהילים.

ברגע השיא של התפילה קראו את פרק סה שבתהילים העוסק בברכת הארץ: "פָּקֶדֶת הָאָרֶץ וְתִשְׁקָהָ רֶבֶת תַּעֲשֶׂרָנָה... תִּלְמִיָה רְוָה... בְּרִבְבֵּים תִּמְגַּנְנָה צִמְחָה תִּבְרָךְ" שוב ושוב, כמאה פעמים. בין המתפללים היה חביב איבגי, אז ילד בן שמונה בלבד, שהאירוע נחקק בזיכרונו לנצח. מה שהתרחש בדקות הקרובות היה לא-יאמן. השינוי התחולל בשעת תפילת מנחה. תחילה נדמה היה שהשמש הקופחת רק החלישה מעט את עוצמתה. משב רוח קליל חלף על פניהם היגעות של המתפללים, שעמדו על רגליהם במשך כל היום בחום הכבד, אך מרגע לרגע הסתמנה תפנית חדשה במזג האוויר. פתאום נקוו טיפות על פני המתפללים, ולא אגלי זיעה היו אלה. כאשר שליח הציבור, שהיה מן המקובלים הנחבאים אל הכלים, פצח בשירת 'אדון עולם', נפתחו ארובות השמים ומטר עז ניתך ארצה. איש לא נחפז לביתו מפני הגשם; להפך, שמחה גדולה הציפה את הלבבות. במשך יממה רצופה לא פסקו הגשמים מלהרוות את אדמתה היבשה של מרוקו. מאותו יום נשברה הבצורת, וסימני חיים שבו ונראו על הארץ.

שנים רבות חלפו. חביב גדל ועלה לארץ, אך תמיד נצר בלבו את מראות התפילה הבוקעת רקיעים ומורידה גשמים. בלבו בערה סקרנות: מי היה שליח הציבור המסתורי באותה תפילת מנחה? שנה אחת ביקר במרקש, וסייר בבית העלמין שבו טמונים גדולי העדה המרוקנית. בעודו עובר בין המצבות ומצלם אותן פנתה אליו אישה מבוגרת, יהודייה מקומית והתעניינה לפשר מעשיו.

כאשר התברר לה כי הוא יליד מרקש, שאלה פתאום: "אתה זוכר את הבצורת של שנת תרצ"ו?". "את מתכוונת לתענית הציבור ולתפילת ההמונים? בוודאי!", השיב. "ואתה זוכר את הרב שהתפלל מנחה באותו מעמד?", הוסיפה לשאול. לבו החל להלום בחוזקה. "זה היה סבי, רבי סעיד גנון שאחרי התפילה אמר בחשש כי נראה לו שבאותה שנה יעזוב את העולם, וכך היה". כשסיימה את סיפורה, הם צעדו מלווים בבני משפחתה, לעבר קברו של הצדיק הנסתר שנתגלתה זהותו. (על-פי ספרו של חביב איבגי, 'אבני זיכרון לקהילת מראקש', הובא ב'אור לישיר' הובא בדירשו)

הלכות רעמים ברקים וקשת

פינת ההלכה

א. על ראיית ברק מברכים בשם ומלכות "עושה מעשה בראשית", ועל שמיעת רעם מברכים בשם ומלכות "שכוחו וגבורתו מלא עולם" (ש"ע אור"ח סי' רכז ס"א, משנ"צ ס"ק ה, כה"ח ס"ק י).
ב. אין מברכים אלא בתוך זמן של "תוך כדי דיבור" לראיה או לשמיעה (ש"ע ס"ג) היינו תוך 2-3 שניות (פסקי תשובות סי' רכז ס"ו).

ג. אם היתה שהות בין הברק לרעם מברך שתי ברכות "עושה מעשה בראשית" על הברק ואח"כ כשמוגיע הרעם מברך ש"כוחו וגבורתו מלא עולם", ואם היו תכופים מברך רק ברכה אחת שהיא "עושה מעשה בראשית". ואם בירך "שכוחו וגבורתו מלא עולם" יצא (משנ"צ ס"ק ה, חזו"ע ברכות ע"מ תסד). [כשברך ברכה אחת ופטר שניהם הרי זה נחשב שברך את 2 הברכות ואינו יכול לחזור ולברך שוב באותו יום אא"כ כאמור בסעיף הבא].

ד. אין לברך ברכות אלו יותר מפעם אחת ביום [יום=מעלות השחר של היום עד סוף הלילה שאחריו לדוגמא: אם ברך ביום שני בבוקר יוכל לברך רק ביום שלישי בבוקר אם יראה/שמע שוב].
אלא אם כן:

* התפזרו העננים לגמרי וזרחה השמש וחזרו והתקשרו העננים ושוב היה רעם/ברק שאז יש לחזור ולברך שוב אע"פ שהוא באותו היום (ש"ע סי' רכז ס"ב).

* הלך לישון שנת קבע בלילה וקם באמצע הלילה כששמע רעם עליו לחזור ולברך (ש"ע ל"ז חלעזר ח"ח סי' עה, ברכות הבית ח"א שער ל, פסקי תשובות סי' רכז ס"ז, עיין חזו"ע ע"מ תס"ה, ברכות ה' ח"ד פ"ג ס"טז) ואפילו לא ישן כל הלילה, למחרת ביום זה יום חדש ואם יש ברק או רעם מברך (חזו"ע סס).
ה. אם לא ראה את הברק עצמו בשמים אלא רק את אור הברק [אפילו היה יושב בחדר] מנהג העולם לברך (חזו"ע ע"מ תסו).

ו. השומע קול רעמים בהיותו ישן בלילה על מיטתו והתעורר משנתו, ישפשף ידיו בשמיכה ויברך מיד [שהרי אין שהות לקום ליטול ידיים כדי לברך] (ילקו"י ח"ג ע"מ תרכג).

ז. היוצא מהשירותים וטרם נטל ידיו ושמע רעם, ישפשף ידיו בבגדיו או במגבת ויברך מיד אע"פ שעדיין לא נטל ידיו (ש"ע ס"ג ס"ק יא, ילקו"י ס"ק ג).

ח. הרואה קשת בשמים מברך בשם ומלכות "זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו" (ש"ע אור"ח סי' רכט ס"א). וישתדל לכתחילה לראותה בצורת חצי עיגול ממש ולא רק קטע קטן. והמברך בכל זאת כשרואה קטע קטן יש לו על מה לסמוך (חזו"ע ע"מ תעג).

ט. הרואה את הקשת בתוך שלולית או דרך הראי אינו מברך, אבל אם רואה את הקשת דרך חלון ביתו או מכונית מברך אע"פ שיש הפסק זכויות (ילקו"י ח"ג ע"מ תרכה).

י. אין לברך ברכת הקשת אלא פעם אחת ביום [יום=מעלות שחר של היום עד סוף הלילה שאחריו כמו ברעמים וברקים] אלא אם כן נתפזרו העננים לגמרי וזרחה השמש וחזרו ונתקשרו העננים ושוב הופיעה הקשת שאז חוזר ומברך אע"פ שזה באותו היום (הלכה נכונה לגר"ל יוסף ח"א סי' רכט ס"ד, פסקי תשובות סי' רכט ס"א עיין משנ"צ סי' רכט ס"ב, עיין חזו"ע ע"מ תע"א, עיין כה"ח סי' רכט ס"ב).

יא. אסור להסתכל בקשת יותר מדי (ש"ע ס"א) ומי שמסתכל בה הרבה עיניו כהות ח"ו (משנ"צ ס"ק ה).
יב. מותר לומר לחברו שיש קשת כדי שגם חברו יוכל לברך על הקשת (ילקו"י ע"מ תרכה) אבל אם כבר עברה הקשת אסור לספר לחברו שראה את הקשת משום מוציא דיבה [דהיינו שהקב"ה כועס על ישראל והיה מחריב את העולם אלולא הבטחתו, והקשת היא אות וברית לזה] (עיין משנ"צ סס, כה"ח סס).

יג. אין צריך לעמוד כשמברך ברכות של הברק, הרעם והקשת (פסקי תשובות סי' ריח ס"א).
יד. השומע רעם או הרואה ברק או קשת והוא נמצא בתפילה:

* אם נמצא בפסוקי דזמרה יפסיק ויברך כדין ואפילו אם הוא נמצא באמצע הפרק.

* אם נמצא בין הפרקים של ברכות קריאת שמע או בין הפרקים של קריאת שמע עצמה יפסיק ויברך כדין, אפילו אם הוא שליח ציבור, אך באמצע הפרקים לא יפסיק (חזו"ע סידור דיני הפסקות בתפילה בסוף סס, ילקו"י אור"ח סי' מו-פח סי' נט ס"כ וס"ק כה, עיין עוד בשו"ת יצי"א ח"ח אור"ח סי' ו מהדורת תשנ"ה בתוספת גלויות וכתבי יד של מר"ן, פסקי תשובות סי' רכז ס"ה).

הלכות "ותן טל ומטר"

- החל מליל שישי (יום חמישי בלילה) ליל ז' בחשון מתחילים לומר ותן טל ומטר ב"ברך עלינו":
- א. מי שטעה וביקש "ותן טל ומטר לברכה" עוד לפני ז' בחשון – אינו צריך לחזור (ש"ע סי' קיז ס"א).
 - ב. מי שטעה מ-ז' בחשון ולא הזכיר את "ותן טל ומטר, אלא אמר את הנוסח שהורגל בו בימות הקיץ (או שמסופק מה אמר והוא בתוך 30 יום), אזי דינו כן: (ילקו"י סי' קיז ס"ו).
 1. אם נזכר בעודו עומד בברכת השנים לפני שאמר את מילת "השם", יחזור ל"ותן טל ומטר לברכה" ומשם ימשיך על הסדר (הלכה כדורה סי' קיז ס"טו).
 2. אם אמר "ברוך אתה ה'" שבסוף ברכת השנים, ומיד נזכר יאמר "למדני חוקיך" ויחזור ל"ברך עלינו" (ס).
 3. אם כבר גמר את "ברכת השנים" ועדיין לא התחיל את ברכת "תקע בשופר", יאמר שם "ותן טל ומטר לברכה", ואח"כ ימשיך "תקע בשופר" (כה"ח סי' ק"ל).
 4. אם נזכר בעודו בין ברכת "תקע בשופר" לברכת "שמע קולנו", יחכה עד "שמע קולנו", ובתוך ברכה זו יוסיף "ותן טל ומטר לברכה" (ש"ע סי' ה, משנ"ב סי' יט).
 5. אם שכח לשאול גם בברכת "שמע קולנו" וחתם "ברוך אתה ה'", ומיד נזכר, יאמר "למדני חוקיך" וחזור ושואל "טל ומטר" ומסיים שנית "כי אתה שומע תפילת כל פה" (משנ"ב ס).
 6. אם סיים כבר ברכת "שמע קולנו" ורק אח"כ נזכר, אבל עוד לא התחיל ברכת "רצה", יאמר שם "ותן טל ומטר לברכה", ואח"כ ימשיך "רצה" וכו' (ש"ע סי' ה).
 7. אם נזכר בעודו נמצא בין "רצה" ל-"יהיו לרצון אמרי פי", האחרון, חוזר לברכת "ברך עלינו" (ס).
 8. אם כבר סיים פסוק "יהיו לרצון אמרי פי" (האחרון) ונזכר שם, אע"פ שעדיין לא עקר רגליו, צריך לחזור לראש תפילת שמונה עשרה (ש"ע ס, משנ"ב סי' יח).
 - ג. אישה, אע"פ שאינה חייבת בתפילה יותר מפעם אחת ביום, אם התפללה אפילו יותר מתפילה אחת וטעתה, אעפ"כ – חוזרת כנ"ל (הלכה כדורה סי' קו ס"ז). [מ"מ כשהתפללה תפילה אחת ביום כיאות וטעתה בתפילה השניה או השלישית נכון שקודם שתחזור תאמר "אם אני חייבת תהיה תפילה זו תפילת חובה ואם איני חייבת לחזור תהיה תפילה זו תפילת נדבה"] (ס).

להעיר ולעורר (ב): להלן העניינים שמועיל בהם לעשות "תנאי" פעם אחת לכל השנה כולה, ולכן אנו מביאים לאומרים בתחילת השנה

1. תפילין רש"י ור"ת (לאותם שמניחים את שניהם)

התנאי: "אני מתנה שיאותם תפילין שהם כהלכה אני יוצא בהם ידי זובת תפילין והשאר הם סתם רצויות". **הטעם לתנאי:** יש מחלוקת בין רש"י וסיעתו לבין ר"ת וסיעתו לגבי סדר הפרשיות שבתפילין, השולחן ערוך פסק שמנהג העולם להניח תפילין בשיטת רש"י, מ"מ ירא שמים יצא ידי חובת שניהם ויניח תפילין של רש"י ושל ר"ת (ש"ע סי' לד ס"א). ולכן אלו שמניחים שני זוגות תפילין, בין אלו שמניחים אותם ביחד (ש"ע ס) בין אלו שמניחים אותם בזה אחר זה (באור"ל ס"ה "יוטון כנחחס", ילקו"י צ"ט ותפילין אור"ח סי' לד עמ' תקפו הליכות עולם לגר"ע יוסף ח"א עמ' רא-כו) צריכים לעשות תנאי הנ"ל (ש"ע ס) ואפשר לעשות את התנאי פעם אחת (אור לציון לגר"צ אבא שאול ח"ב פ"ג ס"ח וכן משמע עש"ת יצי"א לגר"ע יוסף ח"ט סי' קה עמ' רלב סי"ג כה בהערותיו על אור לציון הנ"ל לא העיר דבר על כך) בשנה (ד.ע.). ויש מוסיפים עוד תנאי שאם שניהם אמת הרי הוא מתכוון לצאת בשניהם ידי חובת תפילין (למקובלים) (ילקו"י ס"ה עמ' תקפד, אור לציון ס).

2. ברכה ראשונה על מאכלים

התנאי: "אני מתנה כשאני מברך "בורא פרי העץ", "בורא פרי אדמה", "מוזנות" או "שהכל" אני מתכוון לפטור את כל אותו הבין ועץ\אדמה\מוזנות\שהכל\ עינמצא בבית גם הזוהב וגם הזוהב". **הטעם לתנאי:** בדרך כלל כשאדם מברך על הפרי שלפניו "בורא פרי העץ" ורוצה לאכול עוד משאר הפירות שבבית, הוא אינו חוזר ומברך שוב מספק (ש"ע סי' לו ס"ה) והדין כן ב"האדמה" ו"שהכל" ו"מוזנות". [ומוסיף הרמ"א וטוב להיזהר לכתחילה שתהיה דעתו על כל הפירות שבבית (ס)]. מ"מ אם הפרי אינו לפניו והביאו אח"כ והוא פרי חשוב (משבעת המינים) או חביב יותר, צריך לשוב ולברך שוב. ורק אם כיון בדעתו בפירוש כשבידך על הראשון לפטור את השני אינו חוזר לברך (הרמ"א סי' ריא ס"ה ומשנ"ב ס"ק לג, אור לציון פ"ד סי' טו, חזו"ע נרכות עמ' קפ) וכן"ל ב"האדמה" ו"שהכל".

ולכן הרוצה לפטור את כל הנ"ל, גם את ה"חביב" וגם את ה"חשוב" ואת כל אשר בבית יעשה את התנאי הנ"ל פעם בחודש ואם קשה לו אז פעם בשנה. (הליכות מועד לרב אופיר מלכה עמ' קיב-קיג).